

VU Research Portal

Zoo heerlijk eenvoudig

van der Meiden, W.J.

2009

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van der Meiden, W. J. (2009). *Zoo heerlijk eenvoudig: Geschiedenis van de kinderbijbel in Nederland*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

WOORD VOORAF

‘Kaïn werd heel boos’ stond er boven een paginagroot en rijk geïllustreerd artikel in NRC Handelsblad van 3 november 1989. Het artikel was geschreven door de literator Nicolaas Matsier, die aandacht vroeg voor de rijkdom van de Nederlandse kinderbijbeltraditie. En passant sprak hij er schande van dat er nog nooit wetenschappelijk onderzoek was gedaan naar die traditie. Ja, dacht ik toen ik dat las, dat is inderdaad merkwaardig in dit bijbelgekke land. Zelf schreef ik in die jaren voor enkele tijdschriften zogeheten spiegelverhalen voor kinderen, actuele vertellingen bij bijbelverhalen en bijbelse thema’s. Regelmatig kwam onder lezers de vraag op waarom ‘gewone’ navertellingen van bijbelverhalen niet goed genoeg zouden zijn voor kinderen. Ik wees er dan gemakshalve op dat de ene kinderbijbel een bijbelverhaal soms volstrekt anders navertelt dan de andere en dat het moeilijk kiezen is welke de beste mag heten. Ik begon me in die verschillen te verdiepen. Een nieuwsgierigheid was geboren en ik kon nog niet bevroeden hoe verstrekkend en wijdvertakt deze nieuwsgierigheid zich zou ontwikkelen. Niet zo lang na Matsiers uitdaging besloot ik deze handschoen op te nemen en te bezien of een studie ook uiteindelijk zou kunnen leiden tot een proefschrift. Enkele jaren lang beperkte de nieuwsgierigheid zich tot verzamelen en lezen. Daarmee bezig ervoer ik het als een gemis dat er geen grote lijst van Nederlandse kinderbijbels was en besloot ik dat zo’n lijst in elk geval onderdeel zou moeten uitmaken van mijn uiteindelijke boek.

Het heeft even geduurd. Er was veel afleiding, privé en in het werk, soms stond het lees- en denkwerk zelfs wel eens een jaar stil, maar de wil om uiteindelijk met dit onderwerp iets te doen bleef als een veenbrand smeulen. Een groeiend aantal ruggen staarde me vanuit de boekenkast aan en riep *Tolle! Lege!* – Pak me! Lees me! Toen de kinderbijbels uiteindelijk een hele wand in mijn kamer innamen, vloog me de gedachte aan dat al die schrijvers en schrijfsters die mij met hun ruggen aangrijpsden en al die lezers en lezeressen, jong en oud, die ooit deze boeken hadden opengeslagen om dichterbij te komen bij de verhalen van de Bijbel met voor jongeren begrijpelijke taal en beelden, dat die allemaal simpelweg *recht* hadden op een onderzoek als dat van mij. Door deze gedachte bevangen, besloot ik een knoop door te hakken en in elk geval overal rond te bazuinen dat ik dit onderzoek ging doen, zodat ik niet meer terugkon.

Het vinden van een promotor was geen sinecure. Het onderwerp zit niet ‘strak in een vak’. Er komen disciplines bij kijken als praktische theologie, boekgeschiedenis, kerkgeschiedenis, literatuurgeschiedenis en historische pedagogiek en het kostte enige moeite om vast te stellen welk vak hierbij het meeste gewicht zou krijgen. Na enkele omzwervingen kwam ik August den Hollander tegen, hoogleraar in de geschiedenis van het religieuze boek, toen nog aan de Universiteit van Amsterdam. Wij kwamen over mijn onderwerp te spreken en hij was meteen enthousiast. Na een zeer motiverend voorgesprek in het voorjaar van 2005 ben ik eindelijk gaan schrijven, om zo het volle hoofd stukje bij beetje te kunnen leggen en de stapel opgespaarde aantekeningen van al die jaren te kunnen schiften en ordenen. Dat schrijven lijkt eenvoudig voor een journalist, maar bleek niet altijd simpel te organiseren in de ‘vrije tijd’ tussen een werkkring, een freelance bestaan en een ge-

zinsleven. Maar dank zij de vasthoudendheid van mijn begeleider, wat zelfdiscipline en niet te vergeten *courage* van mijn naaste omgeving lukte het om met enige regelmaat hoofdstukken te voltooiën, voor te leggen, te bespreken en weer om te werken. En zo baanden wij ons samen – zo heb ik dat beleefd – een weg door deze enorme berg materiaal. August begeleidde me congeniaal, maar ook kritisch. Hij hield mij op het voor mij smalle pad van de wetenschap en haalde mij onverbidde-lijk terug wanneer ik de brede weg van de mooischrijverij wilde gaan bewandelen. En toch kreeg ik de ruimte die ik wilde en kreeg ik de vragen, opmerkingen en adviezen waarvan ik leerde en die me verder hielpen. Zijn geduld en prettige manier van communiceren en aansturen hebben er samen met mijn hardnekkigheid toe geleid dat dit boek dan toch nog in een redelijk kort tijdsbestek tot stand is gebracht. Dat had ik zonder hem niet gered. Ik volgde hem dan ook zonder morren naar de Vrije Universiteit, waar ik aan de theologische faculteit een warm en prettig studieklimaat aantrof. Na een kandidaatsexamen in Utrecht, een doctoraalexamen aan de UvA en gesprekken over mijn project in Leiden, Nijmegen en Kampen, besluit ik zo mijn universitaire *city tour* in Buitenveldert. Daar houdt de griffoen in het logo fantasie en wetenschap op een prikkelende manier in balans – onder betere auspiciën kan iemand die kinderbijbels bestudeert niet werken.

Hoewel verschillende fasen van mijn onderzoek niet anders dan als eenzaam monnikenwerk zijn aan te duiden, zijn tal van mensen op deze weg gedurende korte of langere tijd een eindje met mij meegelopen. Ik noem er enkelen bij name. Ben van Oers, ex-missiepater met een passie voor oude boeken, overleden in 2008, was in de beginperiode een enthousiaste medejager en -verzameelaar. Maarten den Dulk en Evert Jonker, beiden hoogleraar praktische theologie, moedigden me aan en hielpen me verder met de precisering van de vraagstelling. Hermine Pool van het Bijbels Museum, Anne-Jaap van den Berg van het Nederlandse Bijbelgenootschap, Leendert Groenendijk, hoogleraar historische pedagogiek aan de VU en Lodewijk Winkeler, directeur van het Katholiek Documentatie Centrum in Nijmegen, waren behulpzaam bij het verzamelen van materiaal, het signaleren van belangrijke literatuur en het kritisch lezen van proefteksten. De twee laatstgenoemden waren bereid zitting te nemen in de leescommissie, die aangevuld werd met Helma van Lierop-Debrauwer, hoogleraar in de Nederlandstalige kinder- en jeugdliteratuur aan de Universiteit Leiden, en George Harinck, hoogleraar in de geschiedenis van het neocalvinisme aan de VU en directeur van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme. De leden van deze commissie boden me behalve een positieve beoordeling ook nog enkele nuttige correcties en wenken, waarvoor ik hun erkentelijk ben. Jaap van Vredendaal en Wim Zonneveld waren zo vriendelijk mijn samenvatting te vertalen in respectievelijk het Duits en het Engels. Mijn zus Wendelmoet hielp bij het vinden en vertalen van enkele Zweedse teksten. Anja van Leusden van uitgeverij Verloren in Hilversum was de juiste persoon op de juiste plaats, toen ik op zoek ging naar een uitgever. Want van meet af aan was voor mij duidelijk dat ik een boek wilde maken en niet ‘alleen’ een proefschrift, een boek dus dat in de winkel ligt en dat geïnteresseerden kunnen lezen zonder te struikelen over jargon of te verdwalen in een woud van voetnoten en grafieken. Die wens verklaart de schrijfstijl en de lay-out van dit boek en ook de keuze voor een uitgeverij als Verloren, toonaangevend op de markt van historische boeken.

Voorts wil ik de loftrompet steken over bibliotheken. Ze hebben het moeilijk nu internet de opslagfunctie van het menselijk brein grondig zal bevrijden van eenvoudig te vinden kennis. Ik behoor niet tot de optimisten die er verzekerd van zijn dat mensen in de toekomst altijd boeken zullen lezen. Maar bibliotheken zullen niet snel overbodig worden. Het gaat om de combinatie van rust en sfeer, menselijke aandacht, boekenliefde en perfecte documentatie die niet snel door

internet beconcurrereerd zal worden. Ik noem van al die bibliotheken hier de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de bibliotheken van het Bijbels Museum in Amsterdam en van het Nederlands Bijbelgenootschap in Haarlem, maar ook die van De Bovenkamer in Den Haag, en al de mensen die daar met plezier en inzet werken en mij hielpen. En ik dank ook de mensen die onze onvolprezen antiquariaten draaiende houden. Ik denk dat ik er in al die jaren misschien wel vijftig gefrequentieerd heb. Ik gaf lezingen voor ouders en grootouders, voor boekverkopers en jeugdwerkers, op gemeenteavonden en toogdagen, over de enorme hoeveelheid titels waaruit aspirant kopers van een kinderbijbel vandaag de dag kunnen kiezen. Ik trof onder de mensen die ik ontmoette een grote belangstelling aan voor dit onderwerp, veel twijfel ook over de zekerheden van ooit en de ongewisse toekomst van de bijbelkennis. En we kwamen samen een stukje verder. Ook deze gesprekspartners hebben geholpen dit boek tot stand te brengen.

Van droom tot werkelijkheid in twintig jaar tijd – welk beslag legt zo iets op de mensen die het dichtst om je heen staan? Ik ga een geheim verklappen. Jantien, de helft van mijn leven, afgestudeerd pedagoog, vroeg ik toen deze vrucht nog in een embryonale fase verkeerde plompverloren of het haar niet interessant leek om dit project samen te doen en een theologisch-pedagogisch proefschrift uit te broeden. Zij is van die gedachte dermate geschrokken dat ze me sindsdien alle gewenste ruimte heeft gegeven om dit onderzoek af te ronden, zonder haar inbreng weliswaar, maar zeker niet zonder daar nadrukkelijk bij betrokken te zijn. Toch heeft ze me als kluizenaar op de eerste verdieping in ons huis aan het Utrechtse Koekoeksplein dikwijls moeten missen als partner. Onze relatie kan daar tegen, maar ik zou op de gedachte kunnen komen dat ik iets goed te maken heb. Dochter Foka is een paar jaar ouder dan het plan en gaf me al in 1993 als Sinterklaassurprise een goudkleurige kartonnen doos met daarop de in gotische wrijfletters aangebrachte titel ‘De Willemsche Geschiedenissen’. Daar heeft ze het gelukkig bij gelaten, ook al heb ik haar *Naherwartung* enigszins beschaamd. Wel moet haar nagegeven worden dat toen tijdens een kringgesprek op haar openbare basisschool de argeloze vraag werd gesteld bij welke kinderen thuis er een bijbel in de kast stond, zij in een sniklach is uitgebarsten. Uiteindelijk hielp ze me bij het corrigeren van de drukproeven. Zoon Bouke heeft in zijn leven nooit anders meegemaakt dan dat die rare vader met al die boeken in de weer was en heeft het welwillend en onbewogen aangezien. Beiden zullen blij zijn dat deze fase van mijn ouderschap afgelopen is. Vader Anne en Renée hebben op gepaste afstand toegezien en me vooral vol vertrouwen toegeknikt. Broer en zussen, schoonmoeder, zwagers en schoonzussen halen opgelucht adem.

De aard van het onderwerp van deze studie maakt van deze proeve van bekwaamheid een *work in progress*. Ik hoop dat het terrein van de geschiedenis van de kinderbijbel met dit onderzoek zo ontgonnen is dat anderen erop kunnen bouwen. Zo kan een uniek stukje Nederlandse kinderboekgeschiedenis – helaas en ten onrechte vaak verguisd of genegeerd – een plaats krijgen in het grote bouwwerk van onze cultuurgeschiedenis, een plaats die de kinderbijbel verdient. De titel van dit boek is ontleend aan een citaat van Nellie (van Kol), die in paragraaf 4.5 uitvoerig aan het woord komt. Heerlijk eenvoudig – dat was het niet altijd.

Willem van der Meiden
Utrecht, zomer 2009

